

Pseudo-Johannes Philoponus, Expositiones in omnes XIV Aristotelis libros metaphysicos, übersetzt von Franciscus Patritius. Neudruck der ersten Ausgabe Ferrara 1583, mit einer Einleitung von Charles Lohr. Suttgart-Bad Cannstatt: frommann-holzboog, 1991, XVI, 134 S. (Commentaria in Aristotelem Graeca: Versiones Latinae temporis resuscitarum litterarum, Bd. 2)

Za vrijeme boravka na Cipru između 1562. i 1568. našao je Franjo Petrić u jednome samostanu rukopis na pergameni koji je sadržavao grčki izvornik ovoga komentara. Donio ga je sa sobom u Italiju i preveo na latinski. Godine 1575. prodao ga je zajedno s mnoštvom drugih rukopisa španjolskome kralju Filipu II. za njegov Escorial. Za taj se rukopis više ništa ne zna. Vjerojatno je izgorio godine 1651. u požaru koji je bio zahvatio taj Filipov dvorac. Petrić nije sumnjao u naznaku u samome rukopisu kako se radi o komentaru Ivana Filopona iz 6. stoljeća. Charles Lohr vrlo uvjerljivim argumentima dokazuje u svojem uvodu kako je ta atribucija pogrešna. Ključni argument odnosi se na spominjanje komentara Aristotelove *Metafizike* koji je napisao Michael Ephesios iz 11/12. stoljeća (25rB, 32rB). Kao što je poznato taj je bizantski filozof napisao komentar knjigama E-N koje su služile kao dopuna izgubljenome komentaru tih knjiga Aleksandra iz Afrodizije.

Urednik ovoga niza latinskih prijevoda grčkih komentara Aristotela i priređivač ovoga sveska Charles Lohr dao je pretiskati vrlo čitko izdanje iz godine 1583, dodavši svoj vrlo instruktivan uvod te izbor literature. U *Uvodu* priređivač daje sažet prikaz poimanja metafizike u tradiciji komentiranja Aristotela. U toj tradiciji Pseudo-Philoponus ne zauzima neko istaknuto mjesto jer u shvaćanju metafizike zapravo samo preuzima ono što je Michael Ephesios zastupao u svojem komentaru.

U svojoj bespoštednoj kritici Aristotela Petrić je često dokazivao neautentičnost mnogih Aristotelovih djela jer je smatrao da je i to jedan od načina kako se može narušiti njegov autoritet. Za to mu je dobro došla opaska koju Pseudo-Philoponus daje na početku svojega komentara knjige Alpha ellaton: *Hunc librum aiunt quidem esse Pasicratis filii Bonaei Rhodii qui erat frater Eudemi. Auditor vero fuit Aristotelis. Ponit dubitationes quasdam in secundo ut videatur ob haec quod superfluous sit parvus primus, ut qui continuitatem intercidat. Nihilominus dicit aliquid de quibus ibi proponit et in minori primo (7rA). Kasnije se na to poziva: In eadem sunt navi ii libri qui vocantur metaphysici... Neque enim liber libro cohaeret. Nec videtur minus Alpha eius tractationis... Philoponus commentariis in eundem, quae nos ex Cypro attulimus, Pasicratis Rhodii esse aut Discussiones peripateticae, Basel 1581, p. 23.*

U istoj knjizi grčki se rukopisi na jednome mjestu (994b25) ne slažu, pa izdavači Aristotelova teksta imaju različite emendacije: *ten hulen* (Jaeger) ili *ten holen* (Ross). Pseudo-Philoponus podržava Jaegerovo čitanje (*materiam*), a tako je imao i Wilhelm van Moerbeke. U komentaru knjige Gamma Pseudo-Philoponus dolazi od zaključka da je predmet tražene metafizičke znanosti (*scientia quae contemplatur ens ut ens* 12rA) zapravo substantia jer ona je *proprie ens*. Aristotelovu misao da se termin 'biće' rabi višeznačno ali uvijek u odnosu na *ousia*, tumači u neoplatoničkome duhu, naglašavajući odnos udioništva: *ita et quae per participationem entis simpliciter, ens dicuntur* ib. Polazeći od Aristotelova mišljenja o istovjedbi bića i jednoga izjednačuje opreku 'biće i nebiće' s oprekom 'jedno i

mnoštvo'. Sažetak u knjizi Kappa naglašuje da se biće kao biće ne motri ni *univoce* ni *aequivoce*, nego kao nešto srednje *et quae ab uno et ad unum* (46rA). U komentaru knjige Epsilon nalazimo još jednome kako se shvaća Aristotelova formula o biću kao biću. Već je poznato da to ujedno znači traženje uzroka i počela bića kao bića. Ta se misao sada prafrazira na ovaj način: *proposita scientia causas et principia quaerit, quatenus entia sunt* (24rA). Znači ako je nešto uzrok bića ne ukoliko je biće nešto drugo, primjerice dobro, nego isključivo ukoliko je biće, onda je taj uzrok također biće, a tražena znanost metafizike istražuje upravo uzroke ukoliko su bića. Prijeporno mjesto u istoj knjizi (*akineta men ou achorista* 1026a14), za koje Schwegler s pravom predlaže čitanje *ou chorista*, Pseudo-Philoponos ima ovako: *mathematica circa immobilia quaedam, sed non etiam inseparabilia* (24rB). Sažetak u knjizi Kappa, osim što formulu *ens ut ens* tumači kao *principale ens*, dodaje još kako je riječ o nečemu izdvojenome (*separatum* 47vB). To je ono poznato mjesto u spomenutoj knjizi (*kai choriston* 1064a29) koje je ključno za osporavanje autentičnosti te knjige. Pseudo-Philoponos u tome ne vidi nikakve teškoće. Naprotiv, to mjesto smatra važnim za poimanje Aristotelove metafizike. Važno je naime jer Aristotelovu metafiziku shvaća kao teologiju, pa je po sebi razumljivo da je predmet takve metafizike božansko te zato i izdvojeno.

JOSIP TALANGA